

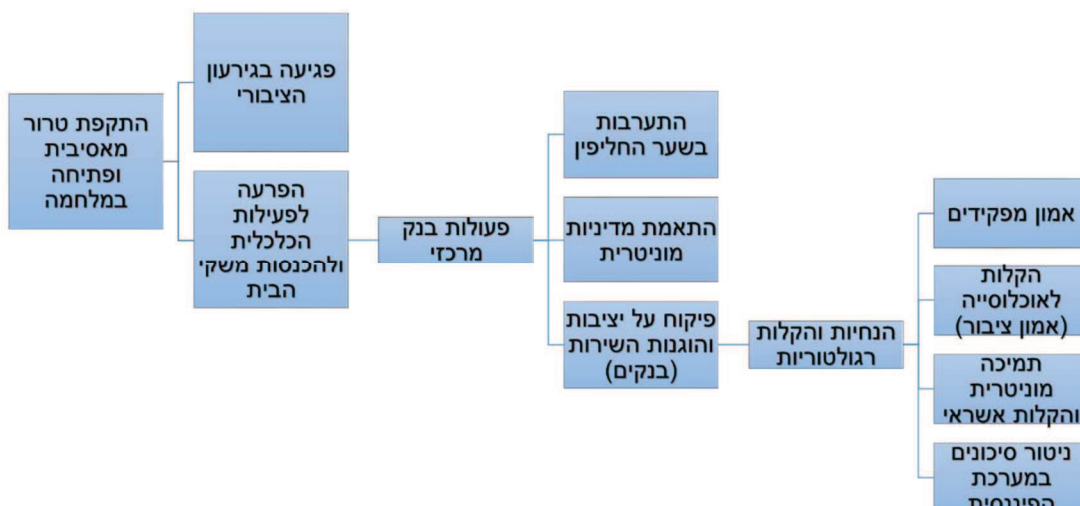
תיבה 1: צעדי בנק ישראל לייצוב המערכת הפיננסית במהלך מלחמת חרבות ברזל

- עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" פעל בנק ישראל במגוון כלי מדיניות בכדי לשמר את חוסנה של הכלכלה הישראלית. בתיבה זו נפרט את סדרת הפעולות שביצע בנק ישראל מאז תחילת המלחמה ועד לפרסום דוח זה, בהינתן נתוני הפתיחה, ובהתבסס על הנחות עבודה, המתעדכנות מעת לעת.
- הכלים להבטחת רציפות תפקודם ויציבותם של השווקים בכלל, ושל הגופים המפוקחים על ידי בנק ישראל בפרט (המערכת הבנקאית), הופעלו לצורך ייצוב שער החליפין, התאמת המדיניות המוניטרית לסביבה המקרו כלכלית, שמירה על יציבות המערכת הבנקאית, וסיוע לעסקים ומשקי בית פגיעים באמצעות מתווה דחיית הלוואות ותכניות מוניטריות ייעודיות.
- הפעלת הכלים נעשתה במסגרת תכנית מדיניות כוללת המאזנת בין צמצום סיכונים יציבותיים במשק לבין הצורך למנוע פגיעה קשה בעסקים ובמשקי בית פגיעים, שתקשה על המשך התאוששות המשק לאחר המלחמה.
- הפעלת הכלים הייתה בדרך של תכניות מוניטריות ייעודיות, שהן חלק מערוצי תמסורת מוניטרית מקרו-יציבותית מן השווקים הפיננסיים אל מוקדי הצמיחה הריאליים.

רקע

המלחמה נפתחה ביום 7.10.23 בהתקפה הרצחנית של ארגוני הטרור בעזה. בנק ישראל נדרש להערכות כלכליות גם להחמרה בתרחיש הבסיס, ולהתאים את צעדיו לסיכונים המתפתחים למערכת הפיננסית ולפעילות הכלכלית. בתגובה למצב, בנק ישראל הפעיל באופן מידי תכנית פעולה מאקרו יציבותית מותאמת למשבר (תרשים א'-1).

תרשים א'-1: בנק מרכזי בזמן מלחמה – ערוצי פעילות מרכזיים

להלן, ריכוז תמצית הצעדים בהם נקט בנק ישראל בערוצים השונים (לוח א'-1);

לוח א'-1: הצעדים בהם נקט בנק ישראל

תחום	פעילות	תאריך הכרזה (ראשונה)	הערות
שווקים פיננסיים	המשך בפעילות כלכלית לאחר פרוץ המלחמה	8.10.23	כזכור, הפתיעה מתקפת הטרור הרצחנית את ישראל ביום שבת, יום שבתון 7.10.23.
שווקים פיננסיים	פעולות לייצוב שער החליפין, תנועות ההון, ונזילות המערכת הפיננסית. הכרזה תכנית למכירת מט"ח בהיקף של עד 30 מיליארד דולרים.	9.10.23	נמכרו 8.2 מיליארד דולרים באוקטובר ו-0.3 מיליארד דולרים בנובמבר ו-0 בדצמבר.
מערכת בנקאית	הבטחת שירות בנקאי; סגירת סניפים ופתיחת סניפי גרעין	8.10.23	40 ק"מ מרצועת עזה
מערכת בנקאית	הנחיות לבנקים להערכת סיכונים	מידית	מתמשכות
מערכת בנקאית	הקלות רגולטוריות והקלות ללקוחות	מידית	מתמשכות
מערכת בנקאית	מתווה המערכת הבנקאית להקלה על נטל האשראי בהובלת בנק ישראל – דחיית הלוואות	15.10.23	המתווה הורחב במהלך המלחמה
החלטות מוניטריות	הותרת ריבית בשיעור 4.75%	23.10.23 27.11.23	
החלטות מוניטריות	הורדת ריבית לשיעור של 4.5%	ינואר 2024	
תמיכה בעסקים	תכנית להקלה על מתן אשראי	6.11.23	עד 10 מיליארד ₪
תמיכה בעסקים	עסקאות ריפו לגופי אשראי חוץ בנקאיים	21.11.23	עד 1 מיליארד ₪
תמיכה במשקי בית ועסקים	הקלות רגולטוריות למערכת הבנקאית	מותאמות	מתמשכות
שימור דירוג אשראי לפרטיים	הנחיה למדווחים למאגר נתוני אשראי	22.10.23	
הקלות על העמדת אשראי	הוראת שעה ייעודית לתקופת המלחמה	25.12.23	אשראי בשעבוד דירת מגורים עד לסך 200,000 ש"ח

פירוט פעולות בנק ישראל לתמיכה בכלכלה הישראלית ובשווקים הפיננסיים

בשווקים הפיננסיים: הפעילות הכלכלית בימי העסקים נמשכת ברציפות החל מיום העסקים הראשון שלאחר פרוץ המלחמה⁵⁹. פעולות לייצוב שער החליפין, תנועות ההון, ונזילות המערכת הפיננסית במט"ח ננקטו מיידית. בנק ישראל הכריז ביום העסקים השני למלחמה⁶⁰ על תוכנית למכירת מט"ח בהיקף של עד 30 מיליארדי דולרים. הבנק הודיע לציבור כי יפעל על מנת למתן את התנודות בשער השקל ולספק את הנזילות הנחוצה להמשך הפעילות הסדירה של השווקים; בנוסף, במידת הצורך, הבנק הכריז על הפעלת מנגנוני עסקות SWAP של הבנק בשוק בסכום של עד 15 מיליארדי דולרים וביצוע עסקות ריפו מול גופים מוסדיים וקרנות נאמנות כנגד בטוחות של אג"ח ממשלתיות ו/או קונצרניות. עד לסוף השנה נדרש הבנק להפעיל רק את התוכנית למכירת מט"ח, ומכר 8.2 מיליארד דולרים בחודש אוקטובר ו-0.3 מיליארד דולרים בחודש נובמבר.

במערכת הבנקאית: ביום העסקים הראשון שלאחר פרוץ המלחמה בוצעו פעולות מיידיות להבטחה של המשך השירות הבנקאי, רציפות מערכות התשלומים ויציבותן ומלאי המזומן במכשירי ה-ATM. הפיקוח על הבנקים הודיע על סגירת מערך הסניפים בטווח של עד 40 ק"מ מרצועת עזה ועל

⁵⁹ כזכור, הפתיעה מתקפת הטרור הרצחנית את ישראל בשבת, יום השבתון.
⁶⁰ יום שני, 9.10.23.

פתיחת סניפים במתכונת מצומצמת של סניפי גרעין בטווח של 40–80 ק"מ מהרצועה. שעות הפעילות של הסניפים הותאמו למצב הלחימה. כן נקט בנק ישראל סדרת צעדים לקידום שוק התשלומים בישראל.⁶¹ כדי להבטיח את יציבות המערכת הבנקאית הורה המפקח על הבנקים ביום 23.10.2012 לראשי הבנקים להעריך ולתכלל את הסיכונים השונים, לרבות סיכון הסייבר, ולמלא הוראות דיווח-לפיקוח המותאמות לשעת החירום. עם הימשכות הלחימה הונחו הבנקים על ידי המפקח על הבנקים להגדיל את ההפרשות להפסד ולהתאים אותן לתמונת המצב העדכנית. במכתב ששלח לראשי הבנקים בחודש נובמבר דרש מהם המפקח לקיים הליך של חשיבה על מדיניות חלוקת הדיווידנדים שלהם. במקביל התאים הפיקוח על הבנקים את הוראות נוהל בנקאי תקין מס' 251 בנושאים ייעודיים לתקופה מוגבלת:⁶² ניתנו הקלות בהוראות רגולטוריות בצד התפעולי, אושרו הקלות ללקוחות כפי שיפורט להלן, ונמשכו חלק מההקלות שניתנו בתקופת הקורונה בעניין יחס המינוף.⁶³

ההחלטות המוניטריות: החלטת הריבית הראשונה בזמן המלחמה⁶⁴ הייתה להותיר את הריבית בעינה (4.75 אחוזים). לצד תחזית מקרו-כלכלית הכוללת הנחה שהמלחמה, במהלך הרבעון האחרון של השנה, תתרכז בזירה הדרומית, ועל רקע המתווים של הקלה בנטל האשראי על הציבור שהושגו מול המערכת הבנקאית. גם החלטת הריבית השנייה בזמן המלחמה⁶⁵ השאירה את הריבית ללא שינוי. בהחלטת הריבית בינואר 2024 הועדה המוניטרית החליטה להוריד את הריבית בשיעור של 0.25 נקודת אחוז (לרמה של 4.5 אחוזים). בהנמקת הועדה התייחסות להתאמה להשלכות הכלכליות הריאליות של המלחמה, לצד ההתאוששות בשווקים הפיננסיים והירידה בקצב האינפלציה.

תמיכה בעסקים: הועדה המוניטרית החליטה⁶⁶ על תוכנית להקלה על מתן אשראי לעסקים קטנים וזעירים (בגין אשראי שיינתן עד סוף חודש ינואר 2024). במסגרת התוכנית בנק ישראל מספק למערכת הבנקאית הלוואות מוניטריות לתקופה של שנתיים בריבית משתנה.⁶⁷ עם הימשכות הלחימה הורחבו תנאי התוכנית,⁶⁸ והועמד מסלול נוסף של הלוואות מוניטריות לטווח של 3 שנים, בכפיפות להעמדת אשראי לטווח של מעל שנתיים לעסקים קטנים וזעירים שנפגעו כתוצאה מהמלחמה. ההיקף הכולל של התוכנית הוא עד 10 מיליארדי ש"ח. ככלי נוסף ומשלים⁶⁹ הציע בנק ישראל לגופי האשראי החוץ-בנקאיים⁷⁰ עסקות ריפו (בגין אשראי שיינתן עד לחודש ינואר 2024)⁷¹

61 הודעה לעיתונות מיום 19.11.23; בהיבטי שימוש באמצעי תשלום מרחוק, אבטחת מידע והמשכיות עסקית והגברת התחרות בשוק, גם ע"י גידול מספר השחקנים הפיננסיים במשק אשר פעילותם הפיננסית מתחילה בתחום התשלומים.

62 נכון למועד כתיבתו של דוח זה ההוראה תוקנה בסדרת תיקונים מהימים 22/10, 31/10 ו-21/11.

63 במסגרת הוראת ניהול בנקאי תקין מס' 250, התאמות להוראות ניהול בנקאי תקין לצורך התמודדות עם משבר קורונה ("הוראת שעה"). תוקף ההקלה הוארך עד ליום 31 בדצמבר 2025. תאגיד בנקאי שניצל את ההקלה במועד זה יידרש לשוב בתוך שני רבעונים ליחס המינוף שנדרש לפני הוראת השעה.

64 מיום 23.10.2023.

65 הודעה לעיתונות מיום 27.11.23.

66 הודעה מיום 6.11.23.

67 שיעור הריבית על הלוואות הוא ריבית בנק ישראל פחות 1.5 נקודות אחוז, כנגד הלוואות שהבנקים יעניקו לעסקים קטנים וזעירים שפדיונם נפגע בשיעור של לפחות 25% בגלל המלחמה, וזאת בתנאי שממוצע הריבית על הלוואות לאותם עסקים קטנים וזעירים לא יעלה על ריבית הפריים.

68 הודעה לעיתונות מיום 21 נובמבר 2023.

69 הודעה לעיתונות מיום 21.11.23: "צעד נוסף להקלת תנאי האשראי לעסקים קטנים וזעירים שנפגעו כתוצאה מהמלחמה – בנק ישראל מאפשר לנותני אשראי חוץ-בנקאיים מפוקחים לבצע מולו עסקות ריפו".

70 גופים אשר קיבלו רישיון מאת רשות שוק ההון, הביטוח והחיסכון לעיסוק במתן אשראי מורחב כהגדרתו בחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (שירותים פיננסיים מוסדרים), תשע"ו-2016.

71 במסגרת עסקת ריפו בעל נייר ערך (לרוב אג"ח) מוכר אותו לצד אחר בעסקה תוך התחייבות לחזור ולרכוש אותו שוב בתאריך ובמחיר הנקבעים מראש. כך למעשה מקבל בעל נייר הערך מימון לתקופה קצובה, ונייר הערך משמש בטוחה.

לעסקים קטנים וזעירים שפדיונם נפגע בשיעור של לפחות 25 אחוזים.⁷² היקף התוכנית לגופים אלו הוא עד 1 מיליארד ש"ח.⁷³

תמיכה במשקי בית ועסקים: ניתנו לבנקים הקלות רגולטוריות כדי לאפשר להם את הגמישות העסקית הנדרשת ולהקל על הלקוחות שנפגעו ממצב המלחמה;⁷⁴ הודגש הצורך לנהוג ברגישות מוגברת וליזום הקלות ככל הניתן ללקוחות במצוקה.⁷⁵ באותה רוח הותקנו תקנות צ'קים ללא כיסוי (סייגים לתחולת החוק) התשפ"ד-2023.⁷⁶

שימור זירוג האשראי של לקוחות: הממונה על שיתוף נתוני אשראי הנחה את המדווחים למאגר נתוני האשראי לזהות ולסמן את הנתונים השלייליים שידווחו על רקע המצב הביטחוני ואת השלכותיו על אזרחי המדינה, כדי לאפשר הבחנה בין מידע שלילי אשר נוצר לפני המלחמה למידע שלילי אשר נוצר לאחר שפרצה.⁷⁷ בהמשך הורה הממונה להאריך את משך הזמן הנדרש לפני דיווח על פיגורים בתשלום הלוואות;⁷⁸ זאת כדי לאפשר לציבור שהות מספקת להסדרת התחייבויותיו מול נתוני האשראי, ולמנוע דיווח על פיגורים בתשלומי הלוואות שנבעו מסיבות טכניות שונות.

דחיית הלוואות בתקופת המלחמה: כבר בתחילת השבוע השני ללחימה, ב-15.10, הציגו נגיד בנק ישראל והמפקח על הבנקים מתווה רוחבי להקלה על נטל האשראי הצרכני והעסקי שאומץ ע"י המערכת הבנקאית.⁷⁹ לאחר כעשרה ימים הורחב המתווה ונכלל בו אשראי מול חברות כרטיסי האשראי.⁸⁰ מאז תחילת המלחמה ועד סוף נובמבר 2023 נדחו במערכת הבנקאית כ-278 אלף הלוואות, מרביתן משכנתאות ואשראי צרכני. סך התשלומים שנדחו עומד על כ-4.8 מיליארד ש"ח, מרביתם במגזר העסקי.⁸¹ ביום 17.12.23 הודיע בנק ישראל על הרחבת המתווה החל מינואר 2024

במסגרת עסקות הריפו יקבל בנק ישראל מהגופים בטוחות סחירות – אג"ח ממשלתיות, מק"ם ואג"ח תאגידיות לפי קריטריונים מסוימים.

⁷² זאת בתנאי שממוצע הריבית על האשראי שניתן לא יעלה על ריבית הפריים, והפגיעה בפדיון ("מחזור העסקאות" בהתאם לדוחות מע"מ) היא של לפחות 25% באחד מהחודשים הקלנדרים אוקטובר, נובמבר ודצמבר 2023.
⁷³ הריבית בעסקה תהיה ריבית משתנה בשיעור של ריבית בנק ישראל פחות 1.5 נקודות אחוז. העסקאות תבוצענה לטווח של 6 חודשים בשני מסלולים אפשריים: מסלול א' – לגבי אשראי שניתן לעסקים קטנים וזעירים לתקופה שבין חצי שנה לשנתיים; ומסלול ב' – לגבי אשראי לאלה שניתן לתקופה של יותר משנתיים. במסלול א' יאפשר בנק ישראל שלוש תקופות נוספות של 6 חודשים כל אחת, ובמסלול ב' – חמש תקופות נוספות של 6 חודשים כל אחת, באותם התנאים

⁷⁴ הודעה לעיתונות מיום 22.10.23.

⁷⁵ פרסום הפיקוח על הבנקים מיום 12.10.23.

⁷⁶ הודעה לעיתונות מיום 26.10.23. צ'קים אשר סורבו בגלל העדר כיסוי במהלך חודש אוקטובר לא ייכללו ברשימת הצ'קים שבגינה מוטלת הגבלה על החשבון הצ'קים שעליו הם משוכים, הסדר זה נמשך במהלך הלחימה לגבי קבוצה זכאית בהתאם לחוק דחיית מועדים (הוראת שעה – חרבות ברזל) (חוזה, פסק דין או תשלום לרשות), התשפ"ד-2023.

⁷⁷ הודעה לעיתונות מיום 22.10.23.

⁷⁸ הודעה לעיתונות מיום 13.11.23. ההוראה תחול על הדיווח החודשי בגין החודשים אוקטובר 2023 ונובמבר 2023, והממונה רשאי להורות שתחול על חודשי דיווח נוספים.

⁷⁹ תחילה יועד המתווה למתגוררים ופועלים בטווח של 30 ק"מ מרצועת עזה, אזרחים שפוננו מבתיים על ידי גורם מדינתי רשמי, שגויסו למילואים בצו 8, או שהם בעלי קרבה ראשונה להרוגי המלחמה או לחטופים או לנעדרים (קבוצת הלקוחות במעגל הראשון). לקבוצה זו ההלוואות יידחו ללא חיוב בריבית וללא חיוב בעמלות. ליתר לקוחות הבנקים (קבוצת הלקוחות במעגל השני) תינתן אפשרות לדחות את ההלוואות למשך 3 חודשים, התשלומים הנדחים יישאו ריבית שלא תעלה על שיעור הריבית בחוזה ההלוואה. הדחייה תבוצע ללא חיוב בעמלות. המתווה שגובש הציג את תנאי המינימום לדחיית תשלומי ההלוואות, וכל בנק רשאי להרחיבו לטובת לקוחותיו ולבקשתם. ביום 8.11.23 הורחבו המתווים להקלת נטל האשראי ללקוחות המעגל הראשון על ידי הכללת האוכלוסייה המתגוררת ביישובי צפון הארץ, או בעלת עסק שנמצא ביישובי הצפון.

⁸⁰ הודעה לעיתונות מיום 23.10.23.

⁸¹ <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/17-12-23>

למעגל הראשון והשני והארכתו ל-3 חודשים נוספים. במסגרת ההרחבה הוספו הקלות ואוכלוסיות למעגל הראשון.⁸² ביום 26.12.23 הורחב גם המתווה ללקוחות של חברות כרטיסי האשראי.⁸³

הקלות על העמדת אשראי ללקוחות פרטיים: ביום 25.12.23 פרסם הפיקוח על הבנקים טיוטה בדבר צעדים נוספים שמטרתם להקל על הציבור לצלוח תקופה זו⁸⁴ – מתן פטור ממגבלות רגולטוריות (כדוגמת שיעור המימון ויחס ההחזר מהכנסה) לאשראי של עד 200,000 ש"ח המיועד לבניית ממ"ד, שהיתר הבנייה לבנייתו ניתן בהליך מזורז; מתן אפשרות לקבלת אשראי בשעבוד דירת מגורים על ידי הגדלת שיעור המימון המרבי בהלוואות אלו מ-50 ל-70 אחוזים מערך הנכס, ובלבד שסכום ההלוואה שמעל שיעור מימון של 50 אחוזים לא יעלה על 200,000 ש"ח. הקלות נוספות ללקוחות נבעו מהקלות שניתנו למערכת הבנקאית במסגרת הוראת ניהול בנקאי 251 – בכלל זה הגדלת שיעור המימון בהלוואות המיועדות לרכישת קרקע למטרות פיתוח או בנייה מעל רף של 80 אחוזים (שנקבע לפי המלחמה). כמו כן ניתנו ללקוחות הקלות הנובעות מהקלות על ניהול של הסיכון התפעולי ושל סיכוני איסור הלבנת הון ומימון טרור.

⁸² חשבונות של חטופים ונעדרים, אחים של חטופים ומשתתפי מסיבת "נובה" ברעים. למעגל הראשון גם הוגדל הפטור מחיוב ריבית מיתרת חובה של 10,000 ש"ח ליתרה של 30,000 ש"ח לגבי חשבונות עסקים בעלי מחזור פעילות עד 5 מיליון ש"ח. כמו כן נוספה למעגל ראשון הקלה בדחיית תשלומי משכנתה, עם אפשרות לקבלת הלוואה בסכום הדחייה, ללא ריבית, לתקופה של 4 שנים לפחות, שמועד פירעונה יהיה בחלוף שנה מסוף תקופת הדחייה.

⁸³ הודעת דוברות מיום 26.12.23: "בנק ישראל מרחיב את מתווה הסיוע ללקוחות חברות כרטיסי האשראי, בהתמודדות עם השלכות המלחמה".

⁸⁴ תיקונים לנוהל 251 - "הוראת שעה ייעודית לתקופת המלחמה".